

TRADICIONALNO SHVATANJE RODNIH ULOGA I KOMUNIKACIJA U PORODICI

Sažetak: U ovom radu ispitivali smo povezanost tradicionalnog shvatanja rodni uloga i komunikacije, kao i razlike na ovim dimenzijama u odnosu na pol i nivo obrazovanja. Tradicionalno shvatanje rodni uloga podrazumeva prihvatanje dominantnog položaja muškarca i podčinjenog položaja žene u različitim aspektima života. Muškarac se određuje kao racionalan, nezavistan, moćan, a žena kao osećajna, nežna, brižna prema drugima. Komunikacija se određuje kao ekspresija misli i osećanja na asertivan način, kao i pažljiva i tačna recepcija tuđih misli i osećanja. U istraživanju je korišćena PORPOS baterija, koja sadrži nameski konstruisanu skalu za procenu tradicionalnog shvatanja rodni uloga i skraćenu skalu za procenu komunikacije, na osnovu Cirkumpleks modela (Olson, 2011). Uzorak je činilo 2283 ispitanika (43% ispitanika muškog i 57% ženskog pola).

Rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna povezanost između tradicionalnog shvatanja rodni uloga i komunikacije. U odnosu na komunikaciju, nema razlika između muškaraca i žena. Muškarci više prihvataju tradicionalno shvatanje rodni uloga u odnosu na žene. Na celom uzorku ispitanici sa nižim obrazovanjem više prihvataju tradicionalna shvatanja rodni uloga. U pogledu procene kvaliteta komunikacije u porodici, ispitanici sa nezavršenom osnovnom školom su najnezadovoljniji, a oni sa osnovnim obrazovanjem zadovoljniji su u odnosu na one sa srednjim obrazovanjem.

Cljučne reči: porodica, rodne uloge, komunikacija, pol, obrazovanje

1. Uvod

Rodne uloge su socijalno konstruisane uloge žena i muškaraca. To je društveno oblikovanje biološkog pola, određeno shvatanjem zadataka, delovanja i uloga, pripisanih muškarcima i ženama u društvu, u javnom i privatnom životu. Učenje rodni uloga počinje od najranijeg detinjstva, u procesu socijalizacije muške i ženske dece. Stavovi u vezi sa rodni ulogama uglavnom su zamišljeni kao da variraju duž kontinuumu između dve suprotnosti koje su najčešće označene kao tradicionalne u odnosu na egalitarne. Tradicionalna rodna ideologija je utemeljena na rodno zasnovanoj podeli rada i muškoj dominaciji. Egalitarnu rodnu ideologiju, sa druge strane, karakteriše verovanje u ravnopravnost oba pola i odbacivanje tradicionalni rodni

normi. Savremene porodice imaju i tradicionalne i egalitarne rodne uloge. Pošto je komunikacija u porodici često povezana sa kvalitetom braka, postavlja se pitanje da li rodne uloge onako kako su određene u jednoj porodici kao tradicionalne ili kao egalitarne mogu biti povezane i sa načinom komunikacije u braku i u porodici. Tradicionalna podela uloga pretpostavlja da je suprug taj koji odlučuje, koji nosi inicijativu, suzdržan u emocionalnoj ekspresiji, koji ima informacije od značaja za sve segmente porodičnog života pa je praktično komunikacija među partnerima pretežno jednosmerna i sa malo povratnih inputa. S druge strane u egalitarnoj raspodeli postoje područja kompetencije svakog partnera pojedinačno, kako u porodičnom, tako i u profesionalnom životu, a to opet podrazumeva potrebu za češćom i bogatijom komunikacijom i razmenom informacija, predloga, osećanja i pružanje uzajamne podrške. Postavlja se pitanje da li rodne uloge, onako kako ih u okviru porodice određuju partneri, doprinose karakteristikama komunikacije u porodici kao celini.

2. Rodne uloge – pojam, promene tokom vremena i istraživanja

Termini *pol* i *rod* u svakodnevnom govoru se upotrebljavaju sinonimno. Ipak između njih postoje određene razlike. Pol predstavlja jedno od osnovnih obeležja čoveka koje se prevashodno odnosi na biološke razlike između žena i muškaraca, kao i na genetičke i endokrinološke karakteristike muškaraca i žena (Brkić & Nestorović, 2011). Rod je kulturološki određena definicija žena i muškaraca i promenjiva je u vremenu i prostoru (Lithander, 2000., prema Jugović, 2004). Značaj u određivanju rodne uloge prvenstveno imaju kulturni, politički, ekonomski, društveni i religiozni faktori. Osim toga, na formiranje uloga muškaraca i žena podjednako utiču i običaji, pravo, klasna i etnička pripadnost, kao i predrasude raširene u datom društvu (Devedžić, 2006., prema Brkić & Nestorović, 2011).

Istraživanja pola i roda u psihologiji su počela da se realizuju još krajem XIX veka, kada su se najčešće razmatrale razlike između muškaraca i žena. Smatralo se da su muškarci superiorniji u intelektualnim sposobnostima u odnosu na žene i da je to povezano sa anatomijom mozga (Ashmore, 1991., prema Jugović, 2004). Podela rada, koja je rezultirala potčinjenošću žene i razlikama u moći između nje i muškarca, kao i u društvenom uticaju, u naučnim krugovima nije se smatrala problematičnom, već biološki neizbežnom (Spence, Deaux & Helmreich, 1985., prema Jugović, 2004).

Od osamdesetih godina XX veka, pol i rod su počeli da se proučavaju kao društvene kategorije. Glavna pretpostavka ovog pristupa je da društvo u velikoj meri utiče na oblikovanje misli, osećanja i ponašanja žena i muškaraca (Ashmore, 1991., prema Jugović, 2004). Moderni pogledi na ravnopravnost muškaraca i žena obuhvataju više odrednica. Pre svega, postoji pretpostavka o jednakosti, prema kojoj su i žene i muškarci jednaki, odnosno, da i žene i muškarci treba da imaju ista prava. Isto tako, pretpostavlja se da su ove razlike istorijske, konstruisane i socijalizovane, mada su i muškarci i žene po prirodi jednaka bića (Zečević, 2008).

Proces egalitarizacije uloga imao je značajan uticaj na dominantne vrednosti nakon Drugog svetskog rata i njegov efekat bio je vidljiv u povećanju broja žena koje rade i školuju se (Somerville, 1965., prema Mihić & Petrović, 2007). Zakonskim aktima su ženama zagarantovana prava na obrazovanje i rad, kao i specifična prava zbog reproduktivne uloge koju imaju. Međutim, položaj žena u praksi je prvenstveno bio rezultat održavanja i obnavljanja patrijarhalnog sistema vrednosti (Đurić-Kuzmanović, 2002).

U Srbiji oko 77% porodica funkcioniše po tradicionalnom sistemu, barem kad je u pitanju jasna dihotomna podela uloga. Majci se dodeljuje primat kada je u pitanju briga o kući i ukućanima, dok je otac prvenstveno orijentisan na sticanje, materijalnu sigurnost porodice i fizički rad u kući. Porodični problemi se vezuju za zahteve za uspostavljanjem ravnopravnijih odnosa u kojima se preporučuje veća uključenost oca u život i odnose u porodici, a veća individuacija majki (Mihić, Zotović & Petrović, 2006; Zotović, Mihić & Petrović, 2007).

Neravnopravnost između muškaraca i žena se produbljuje kroz oblasti reproduktivnih prava, pozicije žena da aktivno učestvuju u javnom životu, intenziviranja nepovoljnih odnosa unutar porodice i porodičnog nasilja (Gal & Kligman, 2000a; Gal & Kligman, 2000b., prema Brkić & Nestorović, 2011). Žene su češće od muškaraca neraspložene, pod stresom i koriste sedative, možda zahvaljujući preteranim obavezama prema domaćinstvu. Jedna petina ispitivanih žena redovno uzima sedative, za razliku od svega 5% muškaraca (Brkić & Nestorović, 2011).

Sistemske pristup porodici uzima u obzir i podelu uloga i saznanja iz različitih nauka, sociologije, antropologije, neuropsihologije. Moć i hijerarhija u porodici igraju značajnu ulogu u razumevanju organizacionih procesa (Dragišić-Labaš, 2002). Šilski (Schelsky, prema Dragišić-Labaš, 2002) smatra da je povratak na tradicionalnu raspodelu uloga u kojoj je muškarac dominantan, način da porodica odoli dubokim društvenim promenama koje dolaze sa industrijalizacijom i urbanizacijom i svakako tranzicijom. Muškarac u nuklearnoj porodici preuzima ulogu hranitelja, a žena ekspresivnu ulogu organizatora i emocionalnog stabilizatora porodice (Parsons, prema Dragišić-Labaš, 2002). On na izvestan način opravdava diskriminaciju polova u okviru savremene nuklearne porodice. No većina sociologa danas savremenu porodicu shvata kao afirmaciju zajedništva i individualnosti, ljubavi i solidarnosti, otvorene i jasne komunikacije, podele uloga na osnovu dogovora, sposobnosti i sklonosti. Ovakvoj viziji savremene porodice odgovaraju i stavovi sistemskih terapeuta u pogledu funkcionalnih porodičnih odnosa (Dragišić-Labaš, 2002). Funkcionalnu porodicu čini snažna i zdrava partnerska koalicija, otvorena, jasna i topla uzajamna komunikacija, uvažavanje granica i individualnosti, kao i fleksibilna kontrola, tj. dogovaranje roditelja i dece. Naravno odraz funkcionalnih odnosa je i dobra komunikacija sa socijalnim okruženjem i izbegavanje izolacije. Vitaker (Whitaker) smatra da zdrave porodice mogu da se odupru pritiscima dominantne kulture muškaraca (prema Milojković, Srna, Mićović, 1997). Promena uloga se smatra važnim pokazateljem promene tipa porodice od tradicionalne ka egalitarnoj, a to jeste trend promena u kome se kreće savremena porodica. Funkcionisanje porodice zavisi delom od prilagođenosti porodice društvenim tokovima.

3. Cirkumpleks model porodičnih odnosa

Porodični sistem, slično drugim sistemima, sačinjen je od *subsistema*, a i sam je deo širih, suprasistema. Subsisteme, u kontekstu porodice, čine njeni članovi. Komunikacija i fidbek (*feedback*) mehanizmi između delova sistema su važni za funkcionisanje sistema. Jedan od modela praćenja obrazaca porodičnog funkcionisanja je Cirkumpleks model bračnog i porodičnog funkcionisanja, čiji je autor Dejvid Olson sa saradnicima (Olson, Russell, Sprenkle, 1989). Prema Cirkumpleks modelu značajne dimenzije porodičnog funkcionisanja su:

- Kohezivnost,
- Fleksibilnost (adaptabilnost),
- Komunikacija.

Prema Olsonu (Olson, 2000), porodična kohezivnost se odnosi na emocionalnu povezanost među članovima porodice. Kohezija je fokusirana na to kako porodica pravi ravnotežu između zajedništva i odvajanja. U povezanim porodičnim sistemima postoji osećanje emotivne bliskosti i odanosti bračnom drugu. Vreme provedeno zajedno je njima bitnije od vremena provedenog nasamo. Naglasak je ovde stavljen na zajedništvo. Nasuprot tome, smatra Olson, neuravnoteženi nivoi kohezivnosti su na ekstremima (vrlo niski ili vrlo visoki). Razjedinjeni porodični sistemi često poseduju ekstremnu emotivnu odvojenost. Članovi ovih porodičnih sistema veoma malo se upuštaju u odnose sa ostalim članovima porodice, pa se kod ovih osoba u velikoj meri podstiče odvojenost i nezavisnost, na račun bliskosti i zajedništva.

Sledeća dimenzija, koja je vrlo značajna za porodično funkcionisanje jeste porodična adaptabilnost, odnosno fleksibilnost. *Fleksibilnost* je u prošlosti bila definisana kao količina promene u porodičnom vođstvu, u odnosima među ulogama i u pravilima u vezi sa odnosima. Nova definicija porodične fleksibilnosti je (Olson, 2007) *kvalitet i ekspresija vođstva i organizacije, odnosi među ulogama i pregovaranja*. Fleksibilnost se odnosi na to kako porodica uravnotežuje stabilnost i promenu. Porodični odnosi koje odlikuje neuravnoteženost imaju tendenciju da ispoljavaju preveliku rigidnost i kontrolu u odnosima. Nema pregovaranja i većinu odluka donosi lider. Uloge su podeljene i pravila se ne menjaju. Porodični odnosi koje odlikuje haotičnost imaju promenljivo ili ograničeno vođstvo. Odluke su impulsivne i nepromišljene. Pravila su nejasna i menjaju se od situacije do situacije. Porodičnim sistemima je potrebna i stabilnost i promena, a ta sposobnost promene, kada se odvija u pravom trenutku, odvaja funkcionalne porodice od onih drugih.

Funkcionalna fleksibilnost podrazumeva postojanje stabilne strukture i određenih rituala, pri čemu postoji i mogućnost promene – adaptabilnost, koja podrazumeva prilagođavanje promenjenim okolnostima i razvojnim imperativima u okviru porodičnih životnih ciklusa naročito kada su krize u pitanju. Funkcionalan porodični sistem omogućava održavanje stabilnosti, ali i otvara mogućnosti za prilagođavanje određenim životnim okolnostima i potrebama članova porodice. Neuravnoteženi porodični sistemi naginju ka tome da budu ili rigidnog ili haotičnog tipa. Rigidni

odnos je odnos gde je jedna osoba glavna, gde ona poseduje visok stepen kontrole, dogovori su limitirani pošto većinu odluka nameće vođa. Pravila se striktno definišu i ona se nikada ne menjaju. Haotičan odnos je odnos u kome je liderstvo nestalno ili ograničeno. Odluke se donose impulsivno i o njima se nikada dovoljno ne razmisli. Uloge su nejasne i često se prenose sa jednog na drugog člana. Haotične porodične sisteme karakteriše dezorganizacija i nekozistentnost, uloge su nejasne i promenljive i nema jasnih pravila. Za razliku od njih u rigidnim porodičnim sistemima je prisutna dominantnost jednog člana, pri čemu nema pregovora, uloge nisu definisane, a pravila su rigidna.

Prema Cirkumpleks modelu elementi organizacionih procesa u porodici su: fleksibilnost koja predstavlja ravnotežu između stabilnosti i promene i kohezivnost koja predstavlja ravnotežu između bliskosti i individuacije. Osim toga u organizacione procese spadaju i komunikacija i sistem verovanja (Olson, 2007). Tri ključna aspekta u komunikaciji su: jasnoća, otvoreno emocionalno izražavanje, kolaborativno rešavanje problema.

3.1. Hipoteze Olsonovog modela porodičnog funkcionisanja

Jedan način da se evaluiira model porodičnog funkcionisanja je i razmatranje hipoteza koje proističu iz ovog kružnog modela porodičnih odnosa, a koji se oslanja na sistemski pristup u razmatranju porodice i cirkularnost u objašnjavanju porodične dinamike. Postoje nekoliko hipoteza u vezi sa porodičnim funkcionisanjem kroz životne cikluse, u vezi sa komunikacionim veštinama, sposobnošću porodice da se menja, kao i prihvatanje ekstrema u ponašanju (Olson et al., 1989).

Funkcionisanje kroz životne cikluse. Prva hipoteza kružnog modela je: parovi i porodice sa uravnoteženom kohezijom i adaptabilnošću će generalno bolje funkcionisati kroz porodične životne cikluse, nego oni parovi i porodice koji na ovim dimenzijama postižu ekstremnije vrednosti. Ovo je najčešće proveravana pretpostavka. Stotine istraživanja pokazala su da porodice sa uravnoteženim nivoima kohezije i fleksibilnosti funkcionišu bolje od porodica sa ekstremnijim nivoima (Olson, 2000).

Komunikacione veštine. Druga hipoteza je da će uravnoteženi parovi i porodice težiti da imaju mnogo pozitivnijih komunikacionih veština nego porodice gde su ove dimenzije ekstremnih vrednosti (Olson et al., 1989: 68). Postoji značajna empirijska potvrda da je unutar uravnoteženih porodica komunikacija bolja. Prema rezultatima (Matejević, 2010) istraživanja koje se odnosilo na povezanost obrazaca porodične funkcionalnosti i komunikacije u porodicama sa adolescentima utvrđeno je da postoji korelacija između kohezivnosti, kao dimenzije porodičnog funkcionisanja i komunikacije. Utvrđena je viša statistički značajna korelacija između nivoa kohezivnosti i otvorenosti komunikacije majke, kao i statistički značajna korelacija između kohezivnosti i nivoa otvorenosti komunikacije oca. Ovi rezultati pokazuju da je u porodicama u kojima postoji emocionalna povezanost i bliskost, komunikacija otvorenija, članovi ovih porodica razgovaraju o svojim osećanjima, o svojim potrebama i problemima. Ovo su porodice u kojima se neguje osećaj zajedništva i

posvećenosti, članovi porodice se obraćaju jedni drugima za pomoć i podršku, porodica ima zaštitnu funkciju, što stvara uslove za ostvarivanje vaspitne funkcije porodice. Takođe je utvrđeno postojanje statistički značajne korelacije između dimenzije adaptabilnosti i otvorenosti komunikacije majke.

Sposobnost za promenu. Olson i saradnici opisali su i pretpostavke koje proističu iz kružnog modela, a koje se odnose na sposobnost porodice da se menja tokom vremena, da izađe na kraj sa situacionim stresovima i razvojnim promenama kroz životni ciklus. Uravnotežene porodice će menjati svoju kohezivnost i adaptibilnost, dok će se ekstremne porodice odupirati promeni sve vreme. Uravnotežene porodice imaju širi repertoar ponašanja i sposobnije su za promenu u poređenju sa ekstremnim porodicama. Posebno pozitivne komunikacione veštine omogućavaju uravnoteženim porodicama da menjaju nivo kohezije i adaptabilnosti lakše nego porodice u kojima su vrednosti kohezije i adaptabilnosti ekstremne.

Komunikacija se smatra dimenzijom koja služi pospešivanju kohezivnosti i fleksibilnosti porodičnog sistema (Olson, 2007). Ona je određena kao ekspresija misli i osećanja na asertivan način, kao i pažljiva i tačna recepcija (prijem) tuđih misli i osećanja. Procenjuje se kroz veštine slušanja i govorenja članova porodice, jasnoću govora, mogućnost praćenja kontinuiteta razgovora, kao i uvažavanje i poštovanje drugih naspram isticanja sebe.

Razmatrajući tradicionalne i egalitarne rodne uloge, nametnulo se pitanje kako u okviru porodičnog sistema one mogu biti povezane sa načinom i zadovoljstvom komunikacijom.

4. Metodološki deo

4.1. Ciljevi istraživanja

U odnosu na postavljeni problem istraživanja definisali smo sledeće ciljeve:

- Ispitati povezanost tradicionalnog shvatanja rodnih uloga i komunikacije u porodici;
- Ispitati povezanost starosti ispitanika i prihvatanje tradicionalnih rodnih uloga;
- Ispitati povezanost starosti ispitanika i zadovoljstva komunikacijom u porodici;
- Ispitati razlike u prihvatanju tradicionalnih rodnih uloga i zadovoljstvu komunikacijom u porodici u odnosu na pol, mesto stanovanja (selo ili grad) i nivo obrazovanja.

4.2. Struktura uzorka

Uzorak je geografsko-klasterski, prikupljen 2011. godine u 20 različitih okruga Srbije i obuhvatio je ispitanike starije od 18 godina (Hedrih, Simić, Ristić, 2013). Ukupan broj ispitanika je 2283 od kojih je 43% (940 ispitanika) muškog pola i 53%

(1248 ispitanika) ženskog pola. U odnosu na mesto stanovanja, 36.7 % (838 ispitanika) je iz sela 62.5% (1426 ispitanika) iz gradova. Jedan broj ispitanika nije u upitniku naveo neke od traženih sociodemografskih podataka među kojima su i podaci o polu (2.5% ispitanika) i mestu stanovanja (0.8% ispitanika). Naredna tabela predstavlja strukturu uzorka u odnosu na pol i nivo obrazovanja.

Tabela 1. Struktura uzorka u odnosu na pol i nivo obrazovanja

	Nezav. o.škola	Osnov. škola	Srednja škola	Viša škola	Fakultet i magist	Doktorat	Ukupno
Muškarci	5	43	532	135	209	16	940
Žene	7	69	691	180	294	7	1248

Rezultati pokazuju da je najviše i muškaraca i žena sa završenom srednjom školom, a zatim onih sa završenim fakultetom ili magistraturom. Najmanje je ispitanika sa nezavršenom osnovnom školom i sa zvanjem doktora nauka.

4.3. Instrumenti

U istraživanju su korišćena marker pitanja iz baterije testova PORPOS. Baterija je nastala u okviru istraživanja na projektu 179002: *Indikatori i modeli usklađivanja porodičnih i poslovnih uloga*, br., koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Hedrih, Todorović, Ristić, 2013). Za procenu tradicionalnog shvatanja rodni uloga korišćena je namenski konstruisana skala, a za procenu komunikacije skraćena i adaptirana skala na osnovu Cirkumpleks modela (Olson, 2011).

U tabelama koje slede prikazani su rezultati istraživanja.

Tabela 2. Povezanost komunikacije i tradicionalnog shvatanja rodni uloga (Pirsonov koeficijent linearne korelacije)

	Tradicionalno shvatanje rodni uloga
Komunikacija	-.025 .241

Rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna povezanost između tradicionalnog shvatanja rodni uloga i komunikacije u porodici. Tradicionalno shvatanje rodni uloga podrazumeva određenu podelu uloga u okviru porodice u odnosu na pol. Iako takav odnos nije egalitaran, rezultati pokazuju da ipak ne remeti komunikaciju između članova porodice.

Tabela 3. Godina rođenja, komunikacija i tradicionalno shvatanje rodnih uloga (Pirsonov koeficijent linearne korelacije)

	Tradicionalno shvatanje rodnih uloga	Komunikacija
Godina rođenja	-.094** .000	-.025 .235

**korelacija značajna na nivou 0.01

Podaci o starosti dobijeni su tako što su ispitanici upisivali godinu svog rođenja. Rezultati pokazuju da postoji negativna i statistički značajna povezanost prihvatanja tradicionalnih rodnih uloga i starosti ispitanika, što bi značilo da se prihvatanje tradicionalnih rodnih uloga povećava kako se smanjuje upisana godina rođenja, odnosno, kako se povećava starost ispitanika. U pogledu zadovoljstva komunikacijom u okviru porodice nema značajnih razlika u odnosu na starosnu dob ispitanika.

Tabela 4. Razlike u pogledu tradicionalnog shvatanja rodnih uloga i komunikacije u odnosu na pol (t-test)

	Pol	AS	SD	T-test	Df	Sig.
Tradicionalno shvatanje rodnih uloga	Muški	2.82	.65	7.14	2205	.000
	Ženski	2.62	.65			
Komunikacija	Muški	4.02	.84	-1.24	2189	.217
	Ženski	4.07	.87			

Skorovi za procenu tradicionalnog shvatanja rodnih uloga se i kod muškaraca i kod žena grupišu ispod skora 3 na skali od 1 do 5, ali postoji statistički značajna razlika između polova koja ukazuje da muškarci više prihvataju tradicionalnu podelu uloga u odnosu na žene. Moglo bi se reći da je u savremenom društvu ostvaren napredak u emancipaciji žena, što se ogleda u njihovom slabijem prihvatanju tradicionalnih rodnih uloga u odnosu na muškarce. U pogledu komunikacije, nema razlika između muškaraca i žena. Skorovi za procenu kvaliteta komunikacije između članova porodice se grupišu oko 4, i kod muškaraca i kod žena, što govori u prilog zadovoljstvu komunikacijom unutar porodičnog sistema na celom uzorku.

Tabela 5. Razlike u pogledu tradicionalnog shvatanja rodnih uloga i komunikacije u odnosu na mesto stanovanja (t-test)

	Tip naselja	AS	SD	T-test	Df	Sig.
Tradicionalno shvatanje rodnih uloga uloga	Selo	2.75	.64	2.391	2242	.017
	Grad	2.69	.66			
Komunikacija	Selo	4.09	.88	1.999	2226	.046
	Grad	4.01	.84			

Kada je u pitanju poređenje ispitanika po mestu stanovanja, rezultati pokazuju da ispitanici sa sela više prihvataju tradicionalno shvatanje rodnih uloga u odnosu na ispitanike iz gradova. Rezultati mogu ići u prilog tvrdnjama da su se na selima više zadržali tradicionalni odnosi između muškaraca i žena u odnosu na stanovnike u gradovima. Kada se posmatra izraženost skorova kroz aritmetičke sredine na skali od 1 do 5, skorovi se grupišu oko vrednosti 3 na skali od 1 do 5 (AS=2.75 i 2.69). I kod stanovnika iz sela i iz gradova postoji zadovoljstvo komunikacijom (AS=4.09 i 4.01), ali postojanje statistički značajne razlike govori da su stanovnici sela ipak zadovoljniji komunikacijom u porodici u odnosu na stanovnike gradova.

Tabela 6. Razlike u tradicionalnom shvatanju rodnih uloga i komunikacije u odnosu na nivo obrazovanja (ANOVA)

		df	F	Sig.
Tradicionalno shvatanje rodnih uloga	Između grupa	5	15.4	.000
	Unutar grupa	2209		
	Ukupno	2214		
Komunikacija	Između grupa	5	3.01	.011
	Unutar grupa	2194		
	Ukupno	2199		

Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike u pogledu tradicionalnog shvatanja rodnih uloga i komunikacije u odnosu na nivo obrazovanja. Post hoc testom izvršili smo višestruka poređenja između grupa. U tabelama koje slede prikazane su značajne razlike između ispitivanih grupa.

Tabela 7. Značajne razlike u tradicionalnom shvatanju rodnih uloga u odnosu na nivo obrazovanja (ANOVA)

(I)T.dom	(J)T.dom	Mean Difference (I – J)	Sig.
Osnovna škola	Srednja škola	.30972*	,000
	Viša škola	.36752*	,000
	Fakutet i magist.	.51847*	,000
	Doktorat	.61304*	,000
Srednja škola	Fakultet i magist.	.20875*	,000
	Doktorat	.30332*	,027
Viša škola	Fakultet i magist.	.15095*	,001

Posmatrajući rezultate u celini može se zaključiti da ispitanici sa nižim obrazovanjem više prihvataju tradicionalna shvatanja rodnih uloga, odnosno, da sa povećanjem nivoa obrazovanja rodne uloge se više razumeju kao egalitarne uloge između muškaraca i žena, a manje kao tradicionalne. Rezultati se mogu tumačiti u skladu sa ciljevima obrazovnog sistema u savremenom društvu u pogledu edukacije i podizanju javne svesti po pitanju važnosti egalitarnih odnosa između muškaraca i žena.

Tabela 8. Značajne razlike u komunikaciji u odnosu na nivo obrazovanja (ANOVA)

(I)T.dom	(J)T.dom	Mean Difference (I – J)	Sig.
Nezavršena osnovna škola	Osnovna škola	-.82860*	.001
	Srednja škola	-.65100*	.006
	Viša škola	-.66813*	.006
	Fakutet i mag.	-.66226*	.006
	Doktorat	-.96387*	.001
Osnovna škola	Srednja škola	.17760*	.036

U pogledu procene kvaliteta komunikacije u porodici, ispitanici sa nezavršenom osnovnom školom su najnezadovoljniji u odnosu na sve druge ispitivane nivoe obrazovanja, a oni sa osnovnim obrazovanjem zadovoljniji su u odnosu na one sa srednjim obrazovanjem. S obzirom na to da je broj ispitanika u kategoriji nezavršene osnovne škole drastično manji u odnosu na druge kategorije, dobijene rezultate treba uzeti sa rezervom.

5. Diskusija rezultata

Polazeći od postavljenog problema istraživanja i očekivanja da će veće prihvatanje tradicionalnih rodni uloga biti povezano sa nižim zadovoljstvom komunikacijom u porodici možemo zaključiti da rezultati pokazuju da ne postoji povezanost. Mada prema Cirkumpleks modelu Olsona i saradnika veća fleksibilnost u porodičnim odnosima doprinosi kvalitetu braka i komunikacije, naši rezultati to ne potvrđuju. Zadovoljstvo komunikacijom na ispitivanom uzorku je visoko izraženo što govori u prilog tome da ispitanici u ovom uzorku pretežno pripadaju zadovoljnim i funkcionalnim porodicama, bez obzira na to da li su rodne uloge egalitarne ili ne. Nefleksibilna podela uloga korespondira sa tradicionalnom podelom rada u porodici i tradicionalnim rodnim ulogama, jer podrazumeva rigidniju podelu uloga koja je hijerarhijski uređena. Budući da se ovi modeli porodičnih odnosa prenose transgeneracijski verovatno da se i partneri koji odrastaju u sličnom okruženju, što je veoma tipično za seosku sredinu, navikavaju na ovakvo shatanje rodni uloga koje se prenosi transgeneracijski. Rezultati u tabeli 5 upravo potvrđuju ovo stanovište, jer pokazuju da stanovnici sela u većoj meri prihvataju tradicionalnu podelu uloga. Rodne uloge se mogu ogledati u različitim segmentima porodičnog funkcionisanja, kao što su bračne, profesionalne uloge, uloge roditeljstva te bi se moglo zaključiti da su stanovnici sela tradicionalniji u ovim segmentima porodičnog života. Sa druge strane, stanovnici sela su zadovoljniji komunikacijom u porodici u odnosu na stanovnike gradova što bi značilo da su zadovoljni kvalitetom i jasnoćom komunikacije između ukućana. Takav način komunikacije je važan za prirodu poljoprivrednih poslova koji su dominantni na selima i kada je u pitanju vođenje seoskog domaćinstva.

Polne razlike u prihvatanju tradicionalnih rodni uloga pokazuju da muškarci više prihvataju tradicionalizam, što je i očekivano, upravo zato što tradicionalna podela uloga favorizuje dominantni položaj muškog pola. Tradicionalne rodne uloge koje muškarca stavljaju u poziciju nezavisne, moćne i kontrolišuće osobe je ujedno i poželjnija pozicija u odnosu na uloge koje se tradicionalno pripisuju ženama, a za koje se vezuje zavisnost, osećajnost i briga za druge.

U odnosu na očekivanja koja proishode iz porodičnog modela Olsona i saradnika da će tradicionalna podela uloga voditi manjoj fleksibilnosti i jednosmernijoj komunikaciji između članova, rezultati su pokazali da su jednako zadovoljni komunikacijom ispitanici iz tradicionalnijih porodičnih sistema kao i oni iz egalitarnih porodičnih sistema.

Stariji ispitanici su tradicionalniji kada su u pitanju rodne uloge što je bilo i očekivano jer se naglašavanje važnosti i opravdanosti egalitarnih rodni uloga vezuje za skoriji period tranzicije i transformacije našeg društva i veću ekonomsku nezavisnost žena i njihovim nivoom obrazovanja.

U duhu isticanja važnosti rodne ravnopravnosti, kao jednog od strateških ciljeva razvoja savremenog društva koji se između ostalih propagira i kroz sistem obrazovanja, mogu se tumačiti i rezultati koji govore da ispitanici sa višim nivoom obrazovanja više prihvataju egalitarne rodne uloge u odnosu na one sa nižim obrazovanjem. Utvrđeno je i da je i u oblasti obrazovanja polna ravnopravnost široko

prihvaćena među ispitanicima. Čak 85% ispitanika se ne slaže da je univerzitetsko obrazovanje manje važno za ženu nego za muškarca. Takođe, čak 95% ispitanika veruje da je školski uspeh važna vrednost u vaspitanju oba pola (Institut društvenih nauka – Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, 2010).

6. Zaključak

Rezultati istraživanja su pokazali da je zadovoljstvo komunikacijom kao jedan od važnih pokazatelja funkcionalnosti braka i kvaliteta partnerskih odnosa visoko izraženo i u egalitarnim i u tradicionalnim porodičnim sistemima. Na uzorku naših ispitanika pokazalo se da tradicionalne rodne uloge ne umanjuju kvalitet porodičnih odnosa. Pošto su tradicionalne rodne uloge pretežno izražene kod ispitanika sa sela pretpostavljamo da su one u funkciji podele rada u seoskim domaćinstvima gde fizički teže poslove obavljaju muškarci, a osim toga u većoj meri nose odgovornost ekonomskog prosperiteta porodice. Smatramo da su članovi porodice u seoskim domaćinstvima zadovoljniji takvom podelom uloga jer su one povezane sa porodičnom ekonomijom i napretkom.

Literatura

- Brkić, N. & Nestorović, M. (2011). Polne predrasude mladih: Šta se zaista promenilo?, *Pedagoška stvarnost*, br. 3–4, str. 312–322.
- Dragišić- Labaš, S. (2002). Porodične uloge i mogućnost usmeravanja porodičnog sistema na tradicionalne obrasce življenja, *Engrami*, 24, str. 23–30.
- Đurić-Kuzmanović, T. (2002). *Rodnost i razvoj u Srbiji: od dirigovanog nerazvoja do tranzicije*. Novi Sad: Budućnost.
- Hedrih, V., Simić, I. & Ristić, M. (2013). Odnosi na poslu u Srbiji – metodologija istraživanja, str. 311–349. U Hedrih, V., Todorović, J., Ristić, M. (ur). *Odnosi na poslu i u porodici u Srbiji s početkom 21. veka*. Niš: Filozofski fakultet
- Hedrih, V., Todorović, J. & Ristić, M. (ur). *Odnosi na poslu i u porodici u Srbiji s početkom 21. veka*. Niš: Filozofski fakultet
- Institut društvenih nauka – Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje (2010). *Građanke i građani Srbije o rodnoj ravnopravnosti*. Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije
- Jugović, I. (2004). *Zadovoljstvo rodnim ulogama*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Matejević, M. (2010). Obrasci porodičnog funkcionisanja i komunikacija na relaciji roditelj – adolescent, *Teme*, br. 4. Niš, 1421–1442.
- Miljković, M., Srna, J. & Mićović, R. (1997). *Porodična terapija*. Beograd: Centar za brak i porodicu.
- Mihić, I., Zotović, M. & Petrović, J. (2006). Sociodemografske karakteristike porodice, podela posla u kući i vaspitni stilovi roditelja u porodicama na teritoriji Vojvodine, *Pedagoška stvarnost*, Vol. 1–2, str. 118–134.

- Mihić, I. & Petrović, J. (2009). Percepcija kvaliteta odnosa unutar porodice – iskustva adolescenata iz Srbije, *Primenjena psihologija*, Vol. 2 (4), str. 369–384.
- Olson, D. H. (2000). Circumplex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Family Therapy*. No. 22. p. 144–167.
- Olson, D. H. (2011). Faces IV and the circumplex model: validation study. *Journal of marital & family therapy*, Vol. 37, 1, p. 64–80.
- Olson, D. H., Russell, C. S. & Sprenkle, D. H. (1989). *Circumplex Model: Systemic assessment and treatment of families*. New York: Haworth Press.
- Olson, D. H. & Gorall, D. M. (2007). *FACES IV and Circumplex model, Validation Study*, St. Paul, MN: University of Minnesota.
- Zečević, S. (2008). Moderno poimanje roda i rodne ravnopravnosti, *Sociološka luča*, br. 2/1. str. 88–97.
- Zotović, M., Mihić, I. & Petrović, J. (2007). Sociodemografske i psihološke karakteristike tradicionalnih i egalitarnih porodica sa teritorije Vojvodine, str. 151–162. U: Biro, M., Smederevac, S. (ur). *Psihologija i društvo*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Jelisaveta Todorović, Ivana Simić

THE TRADITIONAL VIEW OF GENDER ROLES AND FAMILY COMMUNICATION

Summary: In this study we investigated the correlation between the traditional understanding of gender roles and communication, as well as differences in these dimensions in relation to gender and level of education. The traditional view of gender roles implies the acceptance of the dominant position of men and the subordinate position of women in different aspects of life, where a man is defined as a rational, independent, powerful, and women as compassionate, gentle, caring towards others. Communication is defined as an expression of thoughts and feelings in an assertive manner, as well as careful and accurate reception of thoughts and feelings of others. We used PORPOS battery, which contains a scale constructed with the purpose for the assessment of the traditional understanding of gender roles and shortened and adapted the scale for the assessment of communication, based on Circumplex model (Olson, 2011). The sample consisted of 2283 patients (43% were male and 57% female). The results show that there is no statistically significant relationship between the traditional understanding of gender roles and communication. In relation to communication, there is no difference between men and women. Men are more accepting of the traditional understanding of gender roles in relation to women. In the whole sample of respondents with lower education are more accepting traditional views of gender roles. In their assessment of the quality of communication in the family, those with incomplete primary education are the most dissatisfied, and those with primary education are more satisfied than those with secondary education.